

žena udavili... može uzbuditi čoveka, ali taj dogadaj nije užasan». I monolog zatim teče dalje...

Prethodna rečenica, kao prelaz na generalov monolog, utiče i na našu poziciju (iščekivanje *Horror*), nudeći nam jednu informaciju (o davljenju) koja se u prilog ostvarenju zastrašujućeg zbivanja, ali zbivanja koja se, avaj, očito već dogodilo u prošlosti. Ujedno se, u našoj konkretnoj radnji, učvršćuje razgovorna situacija, te ćemo mi, izgleda nam, sada pre slušati, u tom razgovoru, o nekom (pomenutom) užasnom dogadaju, nego što ćemo mu »prisustvovati« kao svedoci, ili »učestvovati« u njemu; u tom slučaju imamo možda još jedan nagoveštaj (neželjnog) »eseja«, u okviru naracije koju pratimo (verujući, zapravo, još uvek da to što pratimo jeste naracija). Naše interesovanje za razvoj priče čini se da ipak raste, jer nova predstava koju infomracija o davljenu troje ljudi izaziva kod nas otvara ujedno i novu narrativnu liniju i u svojoj neodređenosti krije bar inicijalnu tajanstvenost, kao i zagonetni kompleks različitih mogućnosti što se iza dogadaja mogu otkriti (ubistvo, višestruki zločin, grupno samoubistvo, nesrećan slučaj; ljubavni odnosi, porodični odnosi, medu žrtvama i još nepoznatim likovima, i slično), što nam sve uliva početnu gledalačku (čitalačku) znatiželju...

Krenuo je generalov monolog, u krupnom planu njegovom, dok zamišljeno gleda negde u daljinu (iza kamere). Tekst koji on izgovara (ubeđen u ispravnost svojih reči, ipak ne razumeće se), međutim, ne predstavlja neko »zbivanje«, već jedno »razmatranje«, najpre bismo rekli, i to

damir alter

ne razmatranje dogadaja, nego, shvatamo ubrzo, izvesnih apstraktnih pojmoveva (uočavamo pojmove »užasno«, »strašno«...), koji bi za pomenute dogadaje, doduše, trebalo da budu vezani. U trenutku, dakle, kada smo očekivali da nagovušteno (priješkivano) zbivanje, makar i putem prepričavanja, konačno odlučnije povuče našu pažnju, dolazi do novog zastoja, loma u naraciji. Da li ćemo uopšte dospeti do *horror* — doživljaja, pitanje je pod čijom skrivenom pretnjom pratimo »razmatranje«, čija nam naizgled učenost ne pruža naročitu kompenzaciju. Možda tek odustvo razmetljivosti (ako se ne varamo) u tom učenom izlaganju čini da prigušujemo negodovanje, te generala slušamo još uvek sa izvesnom naklonušću (uprkos tome što on nije deda koji priča strave i užasa svojim unucima, već otmeni gospodin koji uz piće i cigarete časka na prijemu sa sličnim bezveznjacima...). Moguće je da on ipak iskreno hoće nešto da nam objasni, izloži. General razmatra pojma »užasno«, u odnosu na pojma »strašno«, i šta je potrebno, a šta nedovoljno, da bi se čovek istinski »užasnuo«. Ovakvo izlaganje generalovo, bar u svom prvom čitanju priče, teško ipak pratim s dovoljnom pažnjom, još teže »studiozno«, i nisam baš spremjan za upuštanje s generalom u dijalog, niti polemiku. Drugim rečima, neću odmah (ponudenom) »razmatranju« pridati naročitu važnost, već ču ga pre ovlaš preći, žureći ka »zbivanju«, koje mi je zasada u priličnoj mjeri uskraćeno...¹⁰

Sledeći pasus — rečenica glasi: »Evo vam dva primera iz moga iskustva koji su i meni razjasnili šta treba podrazumevati pod rečju »užasno«. Ovaj nastavak generalnog monologa čini, s jedne strane, novi obrt u naraciji, koji moramo »prugutati« (obrt utoliko što mi izgleda nećemo dalje slušati izlaganje o davljenju, za koje smo već uneškoliko zaintrigirani, već o druga dva nepoznata dogadaja), ali nas, s druge strane, konačno sasvim približava nekakvim »zbivanjima«, bilo kakvim, koja iščekujemo, obećavajući ujedno da će se »razmatranje« pretvoriti u »pripovedanje« (pričanje dogadaja), a to obećanje nam svakako godi. Par menata unutar pasusa vrše specifično dejstvo na nas. Rečenici segmenti »dva prima« i »razjasnili šta treba podrazumevati pod rečju »užasno« učvršćuju, čini se, eseističku dimenziju primanog teksta, i s tim se moramo pomiriti. Opet, »dva prima« govore da će zbivanja, koja bi najzad trebalo da krenu, verovatno činiti dve priče, dva *horora*, dva kratka *horror* »filma«, a to nam stvara predstavu o omnibusu, uz

pomalo neugodnu slutnju. Omnibus *horror* filmovi, naime, teško funkcionišu, najpre na nivou globalne dramaturške kompozicije, i stoga se retko prave; ako i postoji uspešan primer, obavezni gubitak na *horror* — dimenziji (dominantni) on mora nadoknadivati briljancijom na planu drugih karakteristika¹¹, a tada ćemo ga, makar i »vrednog«, tretirati kao neku vrstu žanrovskega hibrida, što često, ne i uvek, povlači za sobom i propratne »negativne« vrednosne naše sudove... Još jedan momenat ne samo da nam sugerire, već nas gotovo uverava da ne recipiramo neki »čistiji« primer žanrovske tvorevine. Kada general kaže »iz mog iskustva«, čini se da njegovo pripovedanje, koje smo dočekali, neće biti po sebi dovoljno »značajno« (kao u fikcionalnim žanrovskim diskursima), te možda neće biti ni (žanrovski) zadovoljavajuće dramaturški izrađeno, nego će, s obzirom na način akcentovanja ličnog iskustva, biti značajnija »istina«, istinitost zbivanja, i generalovi lični utisci o istinitom, i to u užasnom zbivanju, o »neobičnoj« nekoj istini, o, izgleda, »bizarnosti«¹² nekoj... Utoliko manje možemo očekivati odredena (žanrovska) povezana i iznijansirana nagomilavanja i opuštanja napetosti, »suspensa«, uz kulminaciju užasavajućeg (stravičnog)... No, moramo priznati da ovaj pasus očito potvrđuje približavanje nekog *hororra*, kakav-takvog. Jasno je, naime, da bi »primeri« trebalo da idu u prilog pojmu »užasno«. Zatim, moramo biti zadovoljni i izvesnim pročišćavanjem (sa kretanjem monologa; a još više, ubrzavajući osećanje da, sa kretanjem priče koje čine »omnibus«), makar ne i najpovoljnijim, naših žanrovske zasnovane očekivanja, i, na tom planu, umanjuvanjem neprijatnih kolebanja. Stoga, ovaj pasus, mada i dalje čineći se »afilmican« i ne-dogadan, poput početnog razmatranja u monologu, zapravo pojačava našu pažnju, i mi smo spremni da se prepustimo pripovedanju... »Bilo je to za vreme rata...«¹³...

1. Gij de Mopason: »Izabrane novele«, knjiga prva, sa francuskog preveo Marko Vidovčić, Kultura, Beograd-Zagreb, 1950.

2. Doživljaj karakterističan način za neposrednu recepciju (akt gledanja) *horror* filmova — podrazumevana prisustvo, u realnosti (filmskog) dela, elementarna pretњe, agresije i nasilja (kojih je nosilac izvesni »monstrum«, ugrožavajući svojim dejstvom različite vidove »normalnosti«: porodicu, život pojedinca, mir u gradu...), te se isti elementi artikulisu u ravni odnosa recipijenta (gledaoca) prema delu, koje agresijom na recipijenta proizvodi specifičnu njegovu napetost (suspense) i njegova osećanja »strave i užasa«, kao osnovna uporišta u doživljajnom procesu, oko kojih se grupisu i drugi tipovi doživljaja... /vidi tematski blok tekstova posvećen *horror* filmu, prireden od strane potpisnika: »Sineasta« br. 55-56, Sarajevo, 1982/.

3. »Halloween« /Noć veštice/, američki *horror* film iz 1978. godine, režija John Carpenter.

4. Švenk pokret kamere sa leve na desnu ili sa desna na levo oko imaginarnih vertikalnih ose koja prolazi kroz kameru /James Monaco: »How to read a film«, New York, 1977/.

5. Prelaz sa jednog kadra na drugi, bez optičkih operacija, kao što su pretapanje, zatamnjivanje, otamnjivanje, brišać, i dr.

6. Švenk sa najčešće vrši po horizontalnoj ravni, uлево или улево (u anglo-američkoj terminologiji: *pan shot*) ali se može vršiti i po vertikalnoj ravni, nagore ili nadole (*tilt shot*)

7. Precizna rekonstrukcija teksta dva pasusa pred generalovim monologom, koji upravo započinje, ponudila bi veroatno drugačiju »režiju«, ali naš »filmski« doživljaj ne mora precizno pratiti »uputstva« u tekstu, te često slobodnije kreira naša sopstvena rediteljska ubičljenja. Stoga ponudena tri »kadra« scene koja se pred nama razvija treba tek uslovno prihvati.

8. užasno: na užasan način, strašno, grozno, ježivo (»Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika«, Matica Srpska, Novi Sad, 1976).

Užas: 1) veliki strah, strahota, 2) tranzacije /»Etimološki rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika«, Petar Skok, Jugoslvenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1971/.

9. strašan: koji sadrži u sebi pretnju, koji izaziva osećanje straha, zaprepašćenja, užasa, stravičnog, strahovit, užasan.

strašno, strašno: u vrlo velikoj meri, jako, silno, užasno /»Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika«, Matica Srpska, Novi Sad, 1976/.

10. U drugom, ili n-tom, čitanju priče moguće je da će imati drugačiji odnos prema »razmatranju«, jer će mi »zbivanje« u određenoj meri biti već poznato, utoliko predviđljivog tok-a, uslovno, manje napeto iščekivano. Tada ću, možda, nešto više pažnje posvetiti i eventualnoj »mudrosti« ili »istinitosti« generalovih pretpostavki...

11. Stilizacija, poetizacija i metafizičnost Kobajašijevih »Strašnih priča« /1964/, na primer.

12. bizarnost: stanje, osobina onoga što je bizarno, neobičnost, čudnovatost, nastranstvo /»Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika«, Srpska akademija nauka, Beograd, 1959/.

13. ... rat, ratni užas... istinski užas, dokumentarnost, dokumentarni film... ili ratni film... ?...¹⁴

14. Očito je, ipak, da se naša polazna pozicija (pozicija ljubitelja *horror* filmova, koji iza naslove »Užasno« očekuje razvijanje *horror* — zbivanja) još uvek nije stabilizovala, nakon poremećaja izazvanih različitim kolebanjima teksta u svome razvoju i samodredovanju, i da novu neizvesnost stadišta stvaraju nagoveštaji dokumentarističke ili ratne dimenzije zbivanja. Slično nestabilnosti i višestrukošći naše pozicije, u skladu sa preusmeravanjima teksta, promenljivi su i kolebljivi i nasi propratni vrednosni sudovi, odnosno odgovori na proces razvijanja teksta...

Gij de Mopason

UŽASNO

Mlaka noć spuštalaa se polako.

Žene su ostale u salonu, u vili, a ljudi su ili sedeli na baštenškim stolicama, ili, opkoracičivi ih pušili pred vratima, oko jednog okruglog stola pretrpana šoljama i čašicama.

Njihove cigarete sjajale su se kao oči u tamni koja je svakoga časa postajala sve gušća. Malopre su pričali o užasnoj nesreći koja se dogodila uoči tog dana: dva čoveka i jedna žena udavili su se pred očima gostiju, tamo u reci.

General de G... dobaci:

— Jeste, takvi dogadaji mogu uzbuditi čoveka, ali oni nisu užasni.

Ta stara reč »užasno« mnogo je sadržajnija od reči »strašno«. Strašnjava nesreća kao što je ta može čoveka uzbuditi, uzrujati, uplašiti, ali on ne može poludeti od nje. Da se čovek užasne potrebitno je nešto više od uzbudjenja duše, nešto više od prizora grozne smrti — potrebitna je bilo jeza od nečeg tajanstvenog, bilo osećanje neke neobične, vanprirodne strave. Kad čovek umire čak i pri najdramatičnijim okolnostima, on ne užasava; bojište nije užasno; krv nije užasna; i najgnusniji zločini retko kad su užasni.

Evo vam dva primera iz moga iskustva koji su i meni razjasnili šta treba podrazumevati pod rečju »užasno«.

Bilo je to za vreme rata...